

Lait ja normit kuvaamisessa ja kuvien julkaisussa

Normit joita kuvaajan kannattaa tuntea työssään

Ville Välimäki

Kulttuurialan opinnäytetyö
Viestinnän koulutusohjelma
Medianomi (AMK)

TORNIO 2012

TIIVISTELMÄ

KEMI-TORNION AMMATTIKORKEAKOULU, Kutturiala

Koulutusohjelma:	Viestinnän Koulutusohjelma
Opinnäytetyön tekijä(t):	Ville Välimäki
Opinnäytetyön nimi:	Lait ja normit kuvaamisessa ja kuvien julkaisussa
Sivuja (joista liitesivuja):	30 (0)
Päiväys:	9.11.2012
Opinnäytetyön ohjaaja(t):	Ari Alm
<p>Opinnäytetyöni aiheena ovat uutis- ja ajankohtaiskuvaamiseen liittyvät lait, säädökset ja asetukset, sekä alan itselleen asettamat eettiset ohjeet ja niiden huomioiminen kiihkeä rytmisessä työssä. Tavoitteenani on ollut kerätä yhteen merkittävimmät työtä ohjaavat säännöt.</p> <p>Opinnäytetyöni teoriaosa muodostuu lakien, säädösten ja asetusten esittelystä. Tämän aineiston pohjalta esittelen ja analysoin omia toimintatapojani työssä, sekä analysoin muutamia mielenkiintoisia kuvaamiseen liittyviä tapauksia.</p> <p>Keskeinen huomio jonka olen töitä ja tätä opinnäytetyötä tehdessä havainnut on se kuinka tärkeää on hallita edes suurpiirteisesti kuvaamista koskeva säännöstö. Lait, säädökset ja asetukset tarjoavat kuvaajalle ja kuvan käyttäjälle selkänöjan joihin ongelmatapauksissa on hyvä turvautua.</p>	
Asiasanat: Kuvaus, Lait, asetukset, uutiset, kuvan julkaiseminen, eettiset ohjeet	

ABSTRACT

KEMI-TORNIO UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES, Education

Degree programme:	Communication
Author(s):	Ville Välimäki
Thesis title:	Laws and norms in shooting and publishing pictures
Pages (of which appendixes):	30(0)
Date:	9.11.2012
Thesis instructor(s):	Ari Alm
<p>My thesis is devoted to discussing the laws, rules and regulations which control filming and editing of newscasts and current affairs programs. I will also deal with the ethical guidelines set by journalists for themselves and how these guidelines are taken into consideration in their hectic work. My goal is to accumulate the most important rules which guide the work of journalists.</p> <p>The theoretical part of thesis consists of presenting the laws, rules and regulations imposed on filming and editing of newscasts and current affairs programs. On the basis of this material I present and analyze my own work practices. In addition, I analyze some interesting cases related to shooting.</p> <p>The key observation which I made was that it is important to know the laws, rules and regulations. They offer journalists good support in problem situations.</p>	
Keywords: filming, laws, rules, publication, news, current affairs, ethical guidelines	

Sisällys

TIIVISTELMÄ	2
ABSTRACT	3
1 JOHDANTO	5
2 KUVAAMISTA KOSKEVAT LAIT	7
2.1 Sananvapauslaki	7
2.2 Julkisrauha	8
2.3 Yleiset paikat	8
2.4 Kotirauha	9
2.5 Salakuuntelu ja salakatselu	11
3 KUVIEN JULKAISUA RAJOITTAVAT LAIT	14
3.1 Kuvien julkaisu	14
3.2 Yksityisyydensuoja	16
3.3 Kunnianloukkaus	19
4 MEDIAN ITSESÄÄTELY	21
4.1 Journalistin ohjeet	21
4.2 Ohjelmatoiminnan säännöstö	22
5 OMIA KOKEMUKSIA	24
5.1 Esimerkkinä poliisitoiminnan seuraaminen	24
5.2 Esimerkkinä kokousten kuvaaminen	26
6 POHDINTAA	28
LÄHTEET	30

1 JOHDANTO

Kuvaamista ohjaavat lait, asetukset ja itsesääntelyn ohjeet ovat käytännössä veteen piirrettyjä viivoja, joissa tulkinnalla on suuri osuus. Opinnäytetyössäni esittelen ja analysoin tärkeimpiä kuvaamista ja kuvien julkaisua käsitteleviä lakeja, asetuksia ja hyvän tavan mukaisia toimintatapoja. Analysoin myös muutamia muita normeja, jotka säätelevät kuvaustilanteissa toimista ja kuvien käyttöä. Lopuksi kerron omista tavoistani toimia kuvaamisen ja kuvien julkaisemisen suhteen. Kyseessä on toiminnallinen opinnäytetyö, jonka tekemiseen olen hyödyntänyt koulussa saamaani tietoperustaa, sekä työharjoittelun ja töissä keräämääni kokemusta.

Opinnäytetyössä hyödynnän tekemisellä tutkimisen menetelmää. Olen töitä tehdessäni joutunut tilanteisiin joista mielenkiintoisimpia ja laaja-alaisimpia käsittelemäni omia kokemuksia luvussa. Toimin mediatoimittajana Yleisradion aluetoimituksessa Hämeenlinnassa. Työstäni noin 60 % on kuvaamista ja leikkaamista, noin 40 % työstäni on toimittajan työtä. Julkaisemme uutisia televisiossa, Internetissä ja radiossa.

Kuvaamista ja kuvien julkaisua ohjaavat monet lait, asetukset ja alan itse luomat eettiset säännöt. Näiden normien tunteminen ja niiden soveltaminen käytäntöön on olennainen osa uutis- ja ajankohtaiskuvaajan työtä, eikä niitä voi jättää huomiotta muissakaan uutis- ja ajankohtaistoiminnan työtehtävissä. Lait ja asetukset ja erityisesti niiden tulkinnat eivät kuitenkaan ole yksiselitteisiä ja niistä piittaamattomuus voi johtaa hankaliin tilanteisiin ja jopa rikostuomioihin. Rajaan opinnäytetyöni kuitenkin käsittelemään ainoastaan uutis- ja ajankohtaiskuvausta oman kokemuksestani mukaisesti.

Uutistyö on nopeatempoista ja tämä asettaa monia haasteita kuvaajalle. Miten ja missä saa kuvata, mitä kuvia voi julkaista, keneltä on kysyttävä luvat? Kuvauslupien hankkimiseen ja niistä neuvotteluun saattaa kulua enemmän aikaa kuin itse kuvaamiseen. Julkisilla paikoilla kuvatessa ihmiset, viranomaiset ja vartijat tai muut työnsä puolesta paikalla olevat kyselevät usein mitä kuvataan, mihin, miksi. Kaikilla tuntuu usein olevan oma käsityksensä asiasta, silloin on oltava valmiina puolustamaan oikeuksiaan.

Ongelmatilanteissa kuvaajan on tärkeä tietää, mihin lakeihin hänen kuvausoikeutensa perustuu. Yhtä tärkeää on kuitenkin tietää miten lait ja velvoittavat kuvaajaa toimimaan. Lakituntemus auttaa kuvaajaa perustelemaan oikeutensa ja välttämään monia mahdollisia ongelmia kuvia hankkiessa ja niitä julkaistaessa.

Journalismin viihteellistyminen vie myös kuvajournalismia viihteellisempään suuntaan. Uutisia henkilöidään ja kerrotaan usein tarinamuotoisina tavallisten ihmisten kautta, kuvien on seurattava perässä. Toimituksille uutisten henkilöiminen tuo uusia haasteita ensinnäkin kohteiden löytämisessä, mutta myös sen arvioinnissa ketä voidaan kuvata ja miten.

2 KUVAAMISTA KOSKEVAT LAIT

2.1 Sananvapauslaki

Sananvapauslaki takaa kaikille oikeuden ilmaista, julkistaa ja vastaanottaa tietoja, mielipiteitä ja muita viestejä kenenkään ennakolta estämättä (Suomen perustuslaki 1999, 12§). Tämä lause on perustana vapaalle yhteiskunnalliselle keskustelulle ja sitä kautta myös tiedonvälitykselle. Sananvapaus on usein törmäyskurssilla yksityisyyden suojan kanssa. Usein ongelmakohdat journalismin kohdalla liittyvät kirjoituksiin julkisuuden henkilöistä tai erilaisiin rikosuutisiin. Kuvauksen kannalta sananvapautta ja yksilönsuojaa punnitaan usein varsinkin jos henkilö esiintyy kuvassa, joka liittyy hänet tapahtumaan mihin hän ei haluaisi tulla liitettyksi. Myös arkaluontoisista asioista tai rikoksista uutisoitaessa kuvien käyttäjän on syytä olla varuillaan, ettei liitä osattomia henkilöitä tapaukseen. Varsinkin tiedonvälitykseen liittyvässä kuvauksessa on syytä kiinnittää huomiota myös piilomainontaan.

Uutis- ja ajankohtaistoimintaan liittyvän kuvauksen katsotaan kuuluvan sananvapauslain piiriin. Sananvapauden yleislausekkeen tarkoituksena on taata mielipiteen vapaus, julkinen keskustelu, joukkotiedotuksen vapaus ja moniarvoisuus sekä mahdollisuus vallankäytön julkiseen kritiikkiin. Sananvapauslaki ei kuitenkaan suoraan anna ohjeita kuvaamiseen. Sananvapauslaki myös asettaa kuvaamisen rajoittamiselle oikeusvelvoitteen ja toisaalta pakottaa kuvaajan toimimaan sen mukaan.

Sananvapauslaki kuuluu Suomessa ihmisen perusoikeuksiin, joita on useita. Suomessa perusoikeudet lajitellaan usein neljään eri ryhmään. Näitä ryhmiä ovat vapausoikeudet ja oikeusturva (esim. kotirauhan suoja, uskonnon vapaus), osallistumisoikeudet eli poliittiset oikeudet (esim. äänestäminen vaaleissa), yhdenvertaisuusoikeudet (esim. oikeus kieleen ja kulttuuriin), hyvinvointioikeudet (esim. oikeus välttämättömään toimentuloon). (kansanvalta.fi, Perusoikeudet Suomessa). Sananvapauden suojan asteeseen vaikuttaa se, rajoittaako sananvapauden käyttäminen jotain toista perus- ja ihmisoikeutta. Jokaisella perusoikeudella on olennainen sisältö, jonka piirissä se saattaa olla törmäyskurssilla muihin perusoikeuksiin nähden (Tiilikka, 2007, 205). Perusoikeudet kuuluvat kaikille, eivätkä ne kuvattaessa kosketa vain työtään tekevää kuvajournalistia.

2.2 Julkisrauha

Rikoslain pykälät 3,4 käsittelevät julkis- ja kotirauhaa. Aluksi määritellään alueet, joilla kuvaaminen on luvanvaraista. Julkisrauhan rikkomiseen syyllistyy se, joka oikeudettomasti tunkeutuu taikka menee salaa tai toista harhauttaen virastoon, liikehuoneistoon, toimistoon, tuotantolaitokseen, kokoustilaan taikka muuhun vastaavaan huoneistoon tai rakennukseen tai sellaisen rakennuksen aidatulle pihalle taikka kasarmialueelle tai muulle puolustusvoimien tai rajavartiolaitoksen käytössä olevalle alueelle, jolla liikkuminen on asianomaisen viranomaisen päätöksellä kielletty. (Rikoslaki 626/1996 24:3 §.)

Käytännön kannalta arkisimpana ongelmakohtana julkisrauhan tulkitsemisessa ovat kaupat, jotka ovat liikehuoneistoja, mutta joihin kaikilla on vapaa pääsy. Kauppiat pyrkivät usein rajoittamaan liikkeessään tapahtuvaa kuvaamista vedoten siihen, että kuvaaminen häiritsee asiakkaita. Kauppialla on oikeus poistaa ei toivottu henkilö kaupasta, mutta vain vartijan avustamana. (Laki yksityisistä turvallisuuspalveluista 282/2002 2:28.1 §). Lain mukaan kauppoihin voi kuitenkin mennä kuvaamaan ilman lupaa, mikäli ei aiheuta haittaa asiakkaalle. (<http://toimittajanrikoslaki.fi/kuvaaminen-jasalakatselu/>.) Kuvaamisen rajoittaminen kauppoissa liittyy oman kokemukseni mukaan kauppiaiden haluun vaikuttaa siihen, missä valossa heidän liikkeensä julkisuudessa näkyy. Yleensä ennakkoilmoitus kuvaajan saapumisesta liikkeeseen riittää kauppialle, mutta toisinaan luvan saaminen kauppojen sisätiloissa kuvaamista varten voi olla työlästä. Uutis- ja ajankohtaiskuvauksessa harvoin tarvitsee pystyttää suuria kuvausvälineitä, joten niistä johtuvan haitan perusteella ei kauppoissa kuvaamista voisi määritellä luvanvaraiseksi.

2.3 Yleiset paikat

Suomessa kuvaaminen on sallittua kaikilla yleisillä paikoilla. Lain mukaan yleisiä paikkoja ovat paikat joihin kaikilla on vapaa pääsy. Näillä paikoilla saa vapaasti kuvata lupaa kysymättä. Kaduilla, teillä, toreilla, puistoissa, uimarannoilla tai yleensä alueilla, joka on yleisön käytettävissä. Myös joukkoliikenteen kulkuneuvot, kauppakeskukset, virastot, liikenneasemat, ravintolat, urheilutapahtumat ovat yleisiä paikkoja, joissa kuvaaminen on vapaata (Järjestyslaki 612/2003 1:2 §). Kuitenkin ravintoloissa ja

erilaisissa tapahtumissa tilanomistaja tai tapahtuman järjestäjä voi tahtoessaan kieltää kuvaamisen tai asettaa sen luvanvaraiseksi. Usein musiikkitapahtumissa esiintyjien kuvaamiseen voi liittyä rajoituksia, jotka on syytä selvittää ennen kuvaamista.

Yleisiä paikkoja suojaa julkisrauha, joka määrittellään rikoslaisissa (Rikoslaki 626/1996 24:3 §). Julkisrauhan suojaamia paikkoja ovat virastot, liikehuoneistot, toimistot, tuotantolaitokset, kokoustila tai muu vastaava huoneisto rakennus tai piha-alue ja kasarmialue tai muu puolustusvoimien tai rajavartiolaitoksen käytössä oleva alue, jolla liikkuminen on viranomaisten päätöksellä kielletty. Julkisrauhan rikkominen vaatii oikeudetonta toimintaa, joten julkisrauhan suojaamisissa paikoissa voi kuvata, mikäli siihen on hankkinut luvan. Kelan, sosiaalitoimiston tai vastaavien virastojen asiakkaille on taattu oikeus kieltäytyä kuvaamisesta, sillä nämä ovat paikkoja missä kuvan kohde ei välttämättä halua tulla kuvatuksi.

Yritysten tuotantotiloissa kuvatessa on hyvä pyytää henkilökunnasta joku asiaa tunteva mukaan kuvauskierrokselle kertomaan, mitä saa kuvata ja mitä ei. Tuotantotiloissa on usein varsin esillä tuotantoon tai tuotteisiin liittyviä liikesalaisuuksia, joita ei haluta tuoda esiin. Myös varuskunnissa, vanhainkodeissa ja sairaaloissa vieraillessa on hyvä pyytää joku mukaan, mikäli sitä ei ole jo etukäteen järjestetty. Näissä tiloissa liikkumista ei suoranaisesti ole rajoitettu, joten utelias kuvaaja voi vahingossa tunkeutua tiloihin joihin hänellä ei olisi mitään asiaa. Rangaistavaksi tunkeutumisen tekee ainoastaan sen tahallisuus, eli jos kuvaaja vahingossa eksyy ilman opastajaa ja päätyy tiloihin joissa hänen ei kuuluisi olla. Teko ei ole rangaistava. Julkisrauhan rikkomiseen ei myöskään riitä vähäisen haitan aiheuttava teko.

Liikennettä kuvatessa on hyvä pitää huoli siitä, ettei ainakaan kohtuuttomasti aiheuta ongelmia sille. Joka huomattavasti haittaa yleisen ilma-, raide- tai vesiliikenteen kulkua, on tuomittava *liikenteen häirinnästä* sakkoon tai vankeuteen enintään kuudeksi kuukaudeksi. (Rikoslaki 23 luku 11 a §). Huomionarvoista on se, ettei liikennettä saa huomattavasti haitata. Pienemmistä haitan aiheuttamisista olen selvinnyt nuhteilla.

2.4 Kotirauha

Suomessa perusoikeuksiin kuuluva kotirauha määritellään rikoslaissa. Lain mukaan kotirauhan suojaamia paikkoja ovat asunnot, loma-asunnot ja muut asumiseen tarkoitettut tilat, kuten hotellihuoneet, teltat, asuntovaunut ja asuttavat alukset, sekä asuintalojen porraskäytävät ja asukkaiden yksityisaluetta olevat pihat niihin välittömästi liittyvine rakennuksineen (Rikoslaki 1996/626 24:11 §). Journalistista työtä tekevä ei saa tietoja hankkiessaan rikkoa kenenkään kotirauhaa.

Rikoslain pykälät 1 ja 2 käsittelevät kotirauhan rikkomista, nämä pykälät määrittelevät kotirauhan piiriin kuuluvat kohteet luvanvaraisiksi kuvauskohteiksi. Kuvaamista koskee etenkin 1 momentti: joka oikeudettomasti tunkeutuu taikka menee salaa tai toista harhauttaen kotirauhan suojaamaan paikkaan taikka kätkeytyy tai jää sellaiseen paikkaan.(Rikoslaki 1996/626 24:1.1 §.)

Rajatapauksia kotirauhan rikkomisessa voisi kuvitella tulevan, mikäli suojattua aluetta ei ole huomattavasti erotettu julkisesta alueesta. Asuntojen pihat yleensä voi erottaa helposti, mutta esimerkiksi loma-asunnot saattavat olla ongelmallisia. Loma-asunnotkin kuuluvat kotirauhan piiriin ja niille mentäessä täytyy olla asunnon omistajan tai asukkaan lupa. Esimerkkinä juttu jota teimme kotitalousvähennyksen vaikutuksista mökkitalonmiesten töihin. Kuvituksena jutussa käytimme mökkitalonmiestä töissään loma-asumuksen tontilla ja pyysimme kuvausluvan kiinteistön omistajalta, vaikka hän oli kuvaushetkenä toisessa maassa.

Huomion arvoisia sanamuotoja ovat myös tunkeutuminen ja salaa tai harhauttaen kotirauhan suojaamalle alueelle meneminen. Kuvaajan on syytä esitellä itsensä ja edustamansa media tullessaan kotirauhan suojaamalle alueelle. Tärkeää on myös tietää, etteivät kaikki tilat joihin on vapaa pääsy ole vapaata aluetta kuvaamiselle. Pykälän 1 momentin 1 kohdassa suojataan kotirauhan piirissä ja käymälässä, pukeutumistilassa tai muussa vastaavassa paikassa oleskelevaa henkilöä. Pykälää sovelletaan 2 kohdan mukaan 3 §:ssä tarkoitettuihin julkisrauhan piirissä oleviin huoneistoihin ja rakennuksiin ja rakennusten aidattuihin piha-alueisiin. Näitä olisivat virastot, liikehuoneistot, tuotantolaitokset, toimistot, kokoustilat ja muut vastaavat paikat. Lisäksi edellytettäisiin, että kyseiset paikat ovat (1) yleisöltä suljettuja ja (2) kuvaaminen tapahtuu yksityisyyttä loukaten. Suoja ei siten ulotu yleisille paikoille, kuten kaduille ja toreille, eikä myöskään kaappoihin, pankkeihin ja muihin paikkoihin, joihin yleisöllä on pääsy. (Apulaisoikeusasiamies 3447/4/05).

Yleisöltä suljetulla paikalla tarkoitetaan paikkaa, johon yleisöllä ei ole vapaata pääsyä. Tarkoituksena on ensinnäkin suojata yksityisyyttä tilanteissa ja paikoissa, joissa oleskelua ihmiset pitävät yksityiselämäänsä kuuluvana tai eri syistä arkaluonteisena. Tällaisina on mainittu yleisöltä suljetut kokoukset ja oleskelu sairaalassa tai muussa hoitolaitoksessa. Toiseksi tarkoituksena on suojata muun muassa virastoissa ja toimistoissa työskentelevien rauhaa ja yksityisyyttä sellaisissa paikoissa, joihin yleisöllä ei ole pääsyä. Yleensä virastot ja toimistot olisivat tällaisia paikkoja, lukuun ottamatta yleisöä varten erityisesti järjestettyjä palvelupisteitä (Apulaisoikeusasiamies 405/4/03). Hyvänä nyrkkisääntönä voidaan pitää, että mikäli pääset paikkaan vapaasti kenenkään estämättä, voit kuvata vapaasti, kuitenkin harkintaa käyttäen. Haluaisin kuitenkin korostaa hyvän tavan mukaista käytäntöä varsinkin kauppoihin, kirjastoihin, sairaaloihin ja muihin paikkoihin on hyvän tavan mukaista ilmoittaa tulostaan etukäteen.

2.5 Salakuuntelu ja salakatselu

Kuvaaminen on Suomessa sallittua yleisillä paikoilla. Kotirauhan suojaamille alueille meneminen ja niillä kuvaaminen vapaastakin pääsystä huolimatta on kielletty. Rikoslain 24 luvun pykälät 5,6,7 käsittelevät salakuuntelua ja salakatselua, sekä niiden valmistelua.

Salakuunteluun syyllistyy se joka oikeudettomasti teknisellä laitteella kuuntelee tai tallentaa

1) keskustelua, puhetta tai yksityiselämästä aiheutuvaa muuta ääntä, jota ei ole tarkoitettu hänen tietoonsa ja joka tapahtuu tai syntyy kotirauhan suojaamassa paikassa, taikka (Rikoslaki 24, 5§).

2) muualla kuin kotirauhan suojaamassa paikassa salaa puhetta, jota ei ole tarkoitettu hänen eikä muunkaan ulkopuolisen tietoon, sellaisissa olosuhteissa, joissa puhujalla ei ole syytä olettaa ulkopuolisen kuulevan hänen puhettaan (Rikoslaki 24, 5§).

Salakatseluun syyllistyy jos oikeudettomasti teknisellä laitteella katselee tai kuvaa

1) kotirauhan suojaamassa paikassa taikka käymälässä, pukeutumistilassa tai muussa vastaavassa paikassa oleskelevaa henkilöä taikka (Rikoslaki 24, 6§).

2) yleisöltä suljetussa 3 §:ssä tarkoitettussa rakennuksessa, huoneistossa tai aidatulla piha-alueella oleskelevaa henkilöä tämän yksityisyyttä loukaten (Rikoslaki 24, 6§).

Salakuuntelu voi tapahtua melko huomaamatta, sillä kuvatessa kameraan saattaa jäädä myös keskusteluja, joita ei ole tarkoitettu ulkopuolisiin korviin. Tuore esimerkki vahingossa kameralle jääneestä keskustelusta on ministeri Mauri Pekkarisen ryntäitä koskeva kommentti (Seppälä, Matintupa 2011, hakupäivä 9.11.2012). Kuvamateriaali vaikuttaa siltä kuin se olisi kuvattu uutisjuttuun kuvitukseksi, jolloin kameralle tallentuu usein keskusteluja, joita sinne ei ole tarkoitettu. Pekkarisen tapauksessa kyse ei kuitenkaan ole salakuuntelusta, sillä kuvaaja oli kokouksessa luvalla ja silloin kaikki paikalla olevat ovat sitoutuneet sallimaan kuvamateriaalin keräämisen ja sen käytön.

Ollakseen rangaistavaa salakatselun tulisi tapahtua oikeudettomasti. Katselu tai kuvaaminen teknisellä laitteella ei olisi oikeudetonta esimerkiksi silloin, kun siihen on saatu tarkkailtavan suostumus. Oikeudetonta ei olisi myöskään lainkohdan suojaamassa paikassa oikeudettomasti oleskelevan tarkkailu. Siten salaisenkin valvontakameran käyttö olisi mahdollista esimerkiksi omakotitalon tai suljetun viraston sisäänkäynnin valvomiseksi. Oikeudetonta ei myöskään olisi katselu tai kuvaaminen, jota sen vakiintuneisuuden vuoksi ei yleensä koeta yksityisyyttä loukkaavana ja johon ihmiset osaavat varautua (Apulaisoikeusasiamies 405/4/03.)

Salakatselun välttämiseksi helpointa on pyytää lupa kuvaamiltaan ihmisiltä kuvien ottamiseen ja kuvatun materiaalin käyttöön, vaikka kuvaisikin julkisilla paikoilla. On myös hyvä pitää mielessä minkälaiseen juttuun kuvitusta kerää. Aiheesta riippuen kuvituksessa esiintyvät ihmiset saattavat haluamattaan joutua ikävään valoon. Useimmissa tapauksissa voi pidättäytyä kuvissa, mistä ihmisiä ei tunnista, eli joko niin laajoissa tai tiiviissä kuvissa, että anonymiteetti säilyy.

Uutiset käsittelevät usein yrityksiä, virastoja tai muita vastaavia toimijoita, jolloin kuvituksena käytetään yleensä kyseisen toimijan toimistorakennuksen tai muun vastaavan rakennuksen julkisivua. Rakennusten kuvaaminen julkisivuiltaan on sallittavaa, eikä niiden kunnianloukkaamisesta tarvitse olla huolissaan. Salakatselun kohteena tulee olla jonkun henkilön. Tämän vuoksi pelkän tyhjän tilan tai eläinten,

esineiden, rakennusten tai muun ympäristön kuvaaminen ei olisi salakatseluna rangaistavaa. Rangaistavan teon kohteena olevan henkilön olisi oleskeltava tietyssä, pykälässä tarkoitettussa paikassa (Apulaisoikeusasiamies 405/4/03). On kuitenkin huomattava hankalasti määriteltävä seikka, mikäli kuvaa lähikuvia esimerkiksi ikkunoista joista hän näkee rakennuksen sisään, liikkuu kuvaaja silloin koti- ja julkisrauhan kannalta harmaalla alueella. Luvaton tunkeutuminen tonteille on myös kielletty, mutta kaduilta ja lähialueilta voi kuvata vapaasti.

3 KUVIEN JULKAISUA RAJOITTAVAT LAIT

3.1 Kuvien julkaisu

Kuvien julkaisu on eri asia kuin kuvaaminen. Kuvia julkaistaessa on otettava huomioon kuvan eri tulkintoista syntyvät mielikuvat. Mielikuvat ovat subjektiivisia ja niiden pohtiminen on olennainen osa kuvaajan työtä. On nähtävä kuvassa ennalta esimerkiksi mahdolliset kunnianloukkaukseen vaikuttavat seikat. Laillisestikaan otettuja kuvia ei voi julkaista jos kuva paljastaa yksityiselämään liittyviä tietoja, kuten henkilötunnuksen tai tilinumeron. Kuvaa ei pitäisi myöskään julkaista jos se voi aiheuttaa vahinkoa, kärsimystä tai halveksuntaa, ellei kuvan julkaisemisella ole yhteiskunnallista merkitystä (Tiilikka 2008, 205). Kuvasta kieltäytyneen ihmisen kuvaa ei kannata julkaista ainakaan tunnistettavana, ilman pohdintaa mahdollisista seurauksista. Yleisellä paikalla otettua kuvaa saa käyttää, mutta on syytä pohtia miten kuvaa voi tulkita yksinään ja siihen liittyvän uutistekstin kanssa.

Syksyllä 2011 sikatiloja salaa kuvanneet eläinoikeusaktivistit olivat oikeuden edessä, jolloin punnittiin kuvien yhteiskunnallisen merkittävyyden rajoja. Heidän kuvaamansa kuvat olivat laajalti julkaistuja, vaikka ne olikin hankittu lakia rikkoen tai ainakin lakia laveasti tulkiten. Tapauksessa paljastui erilaisia tapoja julkaista kuvia. Suuremmat media toimivat varsin maltillisesti, pienemmät toimijat julkaisivat kuvia ja niihin kuuluvia tietoja laajemmin. Esimerkiksi Sikatehtaat kampanja piirsi julkaistavaksi kelpaavan aineiston rajat suurpiirteisemmin kuin luultavasti mikään toimitus olisi tehnyt. Kampanja julkaisi sikatilallisten nimiä ja esitti verrattain suoria syytöksiä heitä vastaan. (Nikkanen 2012, 13).

Oikeus päätti tuomiossaan jättää suurimman osan syytteistä toteuttamatta, mutta yhden aktivistin se tuomitsi julkisrauhan rikkomisesta. HS.fi ja MTV3.fi olivat julkaisseet saman linkin, ja Yle oli esittänyt koko videon. Silti sikatilalliset eivät yrittäneetkään haastaa tiedotusvälineitä oikeuteen. (Nikkanen, 2012, 13). Huomioitavaa kuvien julkaisussa joukkotiedotusvälineissä on kuvan yhteiskunnallisen merkittävyyden arviointi. Voi olla sallittua julkaista salakatselulla tai salakuuntelulla hankittuja tietoja,

jos niillä on yksityiselämän suojaäännöksessä tarkoitettua yhteiskunnallista merkitystä (Tiilikka 2008, 205).

Lasten kuvia julkaistaessa on hyvä käytäntö varmistaa aina huoltajan lupa. Useissa kouluissa ja päiväkodeissa on nykyään käytäntö kysyä huoltajien suhtautumista mahdolliseen kuvaamiseen joko päivähoitosopimuksessa tai koulujen vanhempainillassa. Lapsia kuvattaessa löytyy laista mielenkiintoinen ero kouluissa ja päiväkodeissa kuvaamisen oikeudesta. Kouluissa harjoitetaan perustuslain 19 § mukaista julkista opetusta, jota voidaan rajoittaa vain perustellusta syystä. Päiväkodit taas eivät ole samalla tavoin julkista kuin perusopetus (Tiilikka 2008, 216).

Apulaisoikeuskanslerin syksyllä 2010 antaman päätöksen (OKV/166/1/2008) mukaan koulu ei voi omissa järjestyssäännöissään kieltää valokuvaamista, videointia ja nauhoittamista koulun alueella. Valokuvaaminen, videointi ja nauhoittaminen ovat perustuslain 12 §: 1 momentissa tarkoitettua sananvapauden käyttämistä. Koulu oli halunnut kiellolla estää kuvien julkaisun.

Vaikka kouluissa kuvaaminen on periaatteessa vapaata, on kuvien asiayhteys tärkeä. On eri asia kuvata oppimisvaikeuksista kertovaa juttua, joka voi aiheuttaa kuvan kohteen leimaantumisen oppimisvaikeuksista kärsiväksi, kun taas koulukyydeistä kertova juttu, joka ei sitä todennäköisesti aiheuta.

Maalaisjärjen käyttö on myös suotavaa. Jos kuvassa ihminen käyttäytyy jotenkin kummallisesti tai tavalla, joka tuntuisi itsestä epämiellyttävältä, en julkaise kuvaa. Riippumatta siitä onko kuva otettu kuvattavan luvalla.

Olen ollut muutaman kerran poliisin mukana seuraamassa heidän toimintaansa öisillä partiokierroksilla. Poliisin toimintaa kuvattaessa on otettava huomioon poliisiin ja sisäasiainministeriön keräämät ohjeet poliisitoiminnan seuraamisesta, joka antaa tiukkoja ja osin vielä tulkinnanvaraisia ohjeita poliisitoiminnan seuraamiseen. Ohje ei koske tilanteita, joissa ulkopuoliset seuraavat poliisin toimintaa omatoimisesti julkisilla paikoilla, vaikka poliisi olisi etukäteen sopinut ulkopuolisen tahon kanssa poliisitoiminnan seuraamisesta ja dokumentoinnista. (Sisäasiainministeriö 2009). Poliisin mukana ollessa kameraan tarttuu vahingossa paljon kuvaa ja ääntä jota ei voi julkaista. Poliisin kenttänäyttö ja radioliikenne sisältävät viranomaistietoja joka eivät

ole julkistettavissa. Ihmiset jotka poliisin kanssa asioivat eivät aina halua tulla kuvatuksia sitä tehdessään.

3.2 Yksityisyydensuoja

Vaikka meidän yksityiselämämme olisi niin tavanomaista, ettei se kiinnosta ketä, se on meidän omaamme, yksityistä. Mitä laajemmin sen alueelle tunkeudutaan, sitä vähemmän se on meidän omaamme (Kortteinen 2002, 9.)

Yksityisyydensuoja kuuluu perus- ja ihmisoikeuksiin. Se on määritelty perustuslain 10§:ssä. Jokaisen yksityiselämä, kunnia ja kotirauha on turvattu. Henkilötietojen suojasta säädetään tarkemmin lailla. Kirjeen, puhelun ja muun luottamuksellisen viestin salaisuus on loukkaamaton. Lailla voidaan säätää perusoikeuksien turvaamiseksi tai rikosten selvittämiseksi välttämättömistä kotirauhan piiriin ulottuvista toimenpiteistä. Lailla voidaan säätää lisäksi välttämättömistä rajoituksista viestin salaisuuteen yksilön tai yhteiskunnan turvallisuutta taikka kotirauhaa vaarantavien rikosten tutkinnassa, oikeudenkäynnissä ja turvallisuustarkastuksessa sekä vapaudenmenetyksen aikana. (Suomen perustuslaki, 10§).

Yksityisyyden loukkaamisen nimenomaisella vaatimuksella on tarkoitus jättää rangaistavan salakatselun ulkopuolelle yksityisyyden kannalta aivan harmiton tarkkailu. Teon kiellettävyyttä arvioitaessa on tämän vuoksi kiinnitettävä huomiota kuvaajan ja kuvattavan väliseen suhteeseen, katselun tai kuvaamisen tarkoitukseen, keston, paikkaan ja ajankohtaan sekä kuvattavan tilanteeseen, kuvaamisen yllätyksellisyyteen, kuvattavan kieltäytymisen ja poistumisen mahdollisuuteen ja muihinkin seikkoihin, joilla voi olla merkitystä teon loukkaavuuden arvioimisessa. Arvioinnissa on olennaista, onko tarkkailuun tai kuvaamiseen ollut mahdollista varautua riittävästi ja koetaanko kyseessä olevan tyyppinen tarkkailu yleensä loukkaavana (Apulaisoikeusasiamiehen päätös 405/4/03).

Julkisella paikalla liikkeessa ihmisellä on suojanaan yksityisyydensuoja, häntä ei saa kuvata mikäli hän sen kieltää. Kuten apulaisoikeusasiamies päätöksessään kertoo, on rangaistavan salakatselun ulkopuolelle tarkoitus jättää harmiton tarkkailu. Kuvaamiseen varautuminen sekä sen yllätyksellisyys vaikuttavat myös siihen loukataanko

kuvaamisella yksityisyyttä. Harmitonta tarkkailua on vaikea määrittää yleisesti. Tässä voidaan joutua vaikeisiin rajanvetotilanteisiin, koska loukatuksi tuleminen on subjektiivista. (Mäkelä, Suvanto: Fotopykälät.) Kuvaajalla on kuitenkin oikeus kysyä kieltäytymisen syytä. Mikäli kuvasta kieltäytynyt henkilö on vain yksi monista ihmisistä kuvassa, eikä mitenkään keskeisessä asemassa, ei hän voi väittää olevansa kuvan kohde. Myös henkilön tunnistettavuus kuvassa vaikuttaa arviointiin kuinka loukkaavana kuvaamisen voi kokea.

Yksityisyydensuojan lähtökohtana on, että yksilöllä on oikeus elää omaa elämäänsä ilman viranomaisten tai muiden ulkopuolisten tahojen mielivaltaista tai aiheetonta puuttumista hänen yksityiselämäänsä. Yksityiselämään kuuluu esimerkiksi yksilön oikeus vapaasti solmia ja ylläpitää suhteita muihin ihmisiin ja ympäristöön sekä oikeus määrätä itsestään ja ruumistaan. Myös perhe-elämä kuuluu yksityiselämänsuojan piiriin. (Hallituksen esitys 309/1993.)

Yksityisyydensuoja on sitä heikompi, mitä korkeampi tai merkittävämpi on henkilön yhteiskunnallinen asema. Tavallisella kansalaisella on vahvempi yksityisyydensuoja kuin poliitikoilla tai virkamiehellä. Tämä jako perustuu siihen kuinka julkisessa tai muuten merkittävässä tehtävässä toimiva on sopiva hoitamaan tehtäviään. Arkaluontoisia yksityiselämään kuuluvia tietoja paljastavia kuvia julkaistaessa on pohdittava kuinka julkaistava kuva voi vaikuttaa kyseisessä tehtävässä toimivan henkilön toiminnan arviointiin. Pohdittava on myös sitä, onko kuvan esittäminen tarpeen yhteiskunnallisesti merkittävän asian käsittelemiseksi.

Toisaalta myös muut tekijät kuin vallankäyttö voivat rajoittaa yksityiselämänsuojaa. Tietoinen pyrkimys tai asettuminen julkisuuteen esimerkiksi viihteen, kulttuurin tai urheilun piirissä saattaa vaikuttaa henkilön yksityiselämänsuojan laajuuteen (Julkisen Sanan Neuvosto, 2011b). Henkilön aikaisempi esiintyminen ja pyrkiminen julkisuuteen vaikuttavat siihen miten hänen yksityisyydensuojansa määritellään. Esimerkiksi usein julkisuudessa esiintyvän henkilöön yksityisyyden suoja on heikompi kuin rivikansalaisen. Usein käytetty jaottelu yksilönsuojasta jakaa ihmiset kolmeen eri ryhmään.

1.Merkittävät vallankäyttäjät

2.Julkisuuden henkilöt

3. Tavalliset kansalaiset

Yksityiselämän suoja on sitä kapeampi, mitä ylempään luokkaan kuuluu. Merkittävillä vallankäyttäjillä yksityisyyden suojaa arvioidaan sen mukaan miten, yksityiselämään liittyvän asian kertominen, voi vaikuttaa henkilön toiminnan arviointiin tässä tehtävässä. (Lakivaliokunnan mietintö, 6/2000.)

Vaikka politiikassa toimivien yksityisyydensuoja on kapeampi, on heillä mahdollisuus vedota rikoslain 24 luvun 8 pykälään yksityiselämää loukkaavan tiedon levittämisestä. Esimerkkinä Susan Ruususen Matti Vanhasesta kirjoittama muistelmakirja. Vanhasen mukaan kirjassa kerrottiin hänen yksityiselämänsä liittyviä tietoja, jotka eivät vaikuttaneet hänen toimintaansa pääministerinä. Riitaan haettiin rajanvetoja oikeudessa. Käräjäoikeuden näkemys yksityiselämänsuojasta erosi hovi- ja korkeimman oikeuden näkemyksistä ja Ruusunen tuomittiin sakkoihin. Tuomio perusteltiin sukupuolielämään liittyvän tiedon tarpeettomalla ja luvattomalla kertomisella. (Toisaalta) Johtavankaan poliitikon yksityiselämä ja varsinkaan sen ydinalue ei voi jäädä suojaan vaille. Kirjan tekijöitä koskevan sananvapauden painoarvo korostui siltä osin, kuin kirjassa oli esitetty yleiseltä kannalta kiinnostavista ja tärkeiksi koetuista asioista käytävän julkisen keskustelun kannalta merkityksellisiä seikkoja. Näitä aiheita ei kuitenkaan ollut käsitelty niissä kirjan kohdissa, joiden julkaiseminen oli luettu vastaajien syyksi (Korkein oikeus, 2012). Tuomio on vielä menossa Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen käsiteltäväksi.

Yksityisyydensuojan piiriin kuuluvat myös arkaluontoiset tiedot henkilöistä. Niitä voi julkaista vain asianomaisen suostumuksella tai jos niillä on poikkeuksellista yhteiskunnallista merkitystä. Arkaluontoiset henkilötiedot määritellään henkilötietolain 11 §:ssä (Henkilötietolaki 3:11§). Arkaluontoisia tietoja voi tallentua kameraan monissa paikoissa. Niitä käsitellään etenkin virastoissa, sairaaloissa, poliisin tiloissa, puolustusvoimissa yms. Helpoin tapa välttyä arkaluontoisten ja henkilötietolain suojaamien tietojen julkaisemiselta, on kysyä jo kuvamateriaalia hankkiessa onko kyseisessä tilassa näkyvissä näitä tietoja ja voisiko ne kuvauksen ajaksi poistaa tai peittää. Usein arkaluontoisten tietojen levittäminen on tahatonta. Esimerkkinä on Yleisradion tapaus julkisen sanan neuvoston käsittelyssä. (Julkisen Sanan Neuvosto, 2011 a.) Tapauksessa kuvaan oli jäänyt näkyviin äänestyspaikan lista äänioikeutetuista josta oli mahdollista kuva pysäyttämällä nähdä henkilötietoja.

Rikoslain 38 luku tieto- ja viestintärikoksista on myös syytä tuntea niin materiaalia kerätessä kuin sitä käsitellessä. Monet tämän luvun pykälistä käsittelevät salassa pidettävän materiaalin tai henkilökohtaisten tietojen, kuten henkilötunnusten luvaton levittämistä ja käyttämistä.

Luvun pykälät 1-4 käsittelevät salassa pidettävän tiedon paljastamista tai viestintäsalaisuuden rikkomista. Rikoslain mukaan salassapitorikokseen syyllistyy se joka: salassapitovelvollisuutensa vastaisesti paljastaa työssään saamansa salassa pidettävän tiedon tai käyttää tällaista salaisuutta omaksi tai toisen hyödyksi. Enimmäisrangaistus on yksi vuosi vankeutta. (Rikoslaki 38, 1 §). Salassapitorikkomus on vähäisempi salassa pidettävään tietoon ja sen levittämiseen liittyvä rike. Kuvaajan työssä salassapitorikokseen voi syyllistyä esimerkiksi virastoissa. Virkamiehillä voi olla työpöydillään dokumentteja, jotka on määrätty salassa pidettäviksi. Huolimaton kuvaaja ei materiaalia kerätessään tätä välttämättä huomaa.

3.3 Kunnianloukkaus

Rikoslain pykälät 8-10 käsittelevät kunnianloukkausta. Lait määrittelevät kunnianloukkauksen, törkeän kunnianloukkauksen, ja yksityiselämää koskevan loukkaavan tiedon levittämisen rajat.

Kunnianloukkaukseen syyllistyy jos:

- 1) esittää toisesta valheellisen tiedon tai vihjauksen siten, että teko on omiaan aiheuttamaan vahinkoa tai kärsimystä loukatulle taikka häneen kohdistuvaa halveksuntaa, taikka
- 2) muuten kuin 1 kohdassa tarkoitetulla tavalla halventaa toista (Rikoslaki 24:9§)

Kunnianloukkaus vaatii valheellisen tai kärsimystä ja vahinkoa aiheuttavan tiedon levittämistä. Julkisella paikalla voi kuvata vapaasti, mutta ongelma on se, ettei kuvaaja voi tietää mikä voisi aiheuttaa kärsimystä tai vahinkoa kuvan kohteelle. Ihmisen saattaa kuvan ja tekstin kautta liittää tapahtumaan johon hänellä ei ole ollut osuutta.

Aina ei ole aikaa selvittää kaikkien kuvassa näkyvien ihmisten elämän tilannetta julkisilla paikoilla. Silloin voi kuvaaja turvautua kuviin joissa ihmiset ovat tunnistamattomia. Erikoislähikuvat jaloista, käsistä ja kävelevistä ihmisistä ovat varsin käytettyjä rajatapauksissa, jos tahtoo käyttää kuvia missä ihmiset näkyvät tunnistettavasti varsinkin lähikuvat ovat ongelmallisia kunnianloukkauksen suhteen. Yleiskuvassa ei voida osoittaa tiettyä henkilöä, joka olisi kuvaamisen kohteena, joten sattumalta kuvaan eksynyt henkilö ei voi estää kuvan julkaisua. Lähikuvassa kuitenkin kuvauksen kohteena on tietty valittu henkilö jonka toimia seurataan. Hän voi estää kuvan käytön vaikkakin kuva olisi otettu julkisella paikalla. Kunnianloukkaussyytteen välttämiseksi on hyvä muistaa luvan kysyminen kuvissa esiintyviltä ihmisiltä, varsinkin jos on hankkimassa kuvia arempiin uutisaiheisiin.

4 MEDIAN ITSESÄÄTELY

Suomessa median itsesäätelystä vastaa julkisen sanan neuvosto. Julkisen sanan neuvosto ei ole julkisoikeudellinen toimielin. Se ei käytä julkista valtaa. Sen toimihenkilöt eivät ole virkamiehiä. Erityisesti on syytä korostaa, että se ei ole tuomioistuin, ei edes välimiesoikeuteen verrattava, vaikkakin sen tehtävissä ja menettelymuodoissa on yhdenmukaisuuksia tuomioistuinten kanssa (Merikoski 1971, 16.) Julkisen sanan neuvosto on halunnut erottaa itsensä tiukasti oikeudellisista toimielimistä, eikä se anna suopeasti lausuntoja oikeudenkäyntejä varten. Itsesäätely alalla nähdään tarpeelliseksi ammattietiikan näkökulmasta ja myös viranomaisten liiallisen puuttumisen ehkäisemiseksi. Sosiaalisen vastuun lehdistöteorian puitteisiin lukeutuvat normatiiviset lehdistöteoriat asettavat varsin selkeästi journalismille a. Yhteiskunnallisen roolin ja b. Siitä aiheutuvan vastuullisuuden sekä c. Odottavat, että lehdistö itse huolehtii tuon vastuullisuuden edellyttämästä valvontamekanismista (Heinonen, 1995, 62.)

4.1 Journalistin ohjeet

Journalistin ohjeiden tarkoituksena on tukea sananvapauden vastuullista käyttämistä joukkoviestimissä ja edistää ammattieettistä keskustelua (Julkisen sanan neuvosto, 2011 b). Niissä annetaan ohjeita kuinka toimia kun liikutaan lainsäädännön kannalta aroilla alueilla. Julkisen sanan neuvosto, joka pitää yllä journalistin ohjeita ja käsittelee ongelmatapauksia ei ole tuomioistuin, eikä sillä ole rikosoikeudellista rankaisuvalltaa. Journalistin ohjeiden rikkominen ei siis ole rangaistavaa, mutta niiden noudattaminen kuuluu hyvään journalistiseen tapaan. Julkisen sanan neuvostoon voi tehdä kantelun, mikäli tuntee kokeneensa journalistin ohjeiden vastaista kohtelua.

Ohjeet koskevat kaikkea journalistista työtä. Ne on laadittu vain alan itsesäätelyä varten (Julkisen sanan neuvosto, 2011 b). Kuvaamisessa on syytä ottaa huomioon nämä ohjeet, sillä niitä noudattamalla on oikeudellisesti melko turvallisella alueella. Ohjeet sisältävät 35 kohtaa, joista viisitoista koskee tavalla tai toisella kuvaamista. (4,8,14,15,16,21,26,27,28,29,30,31,32,33,34) Valtaosa kuvaamiseen

liittyvistä ohjeista on otsikon ”Yksityinen ja julkinen” alla ja liittyy vahvasti kunnianloukkaussyytteen välttämiseen. Erityisen huomion arvoinen on kohta 30. joka kiteyttää kuvaamisen ja kuvien julkaisemiseen liittyvän ongelman alaikäisiä kuvatessa tai haastatellessa. Yksiselitteistä sääntöä siihen minkä ikäistä lasta voi kuvata ja haastatella ilman vanhemman suostumusta ei ole. (Ojala, Ulla 2011.) Yleisenä sääntönä on pidetty 15-vuoden ikää, kokemukseni mukaan tämäkin sääntö vaatii tapauskohtaista harkintaa, sillä vaikka lapsi on tuossa iässä jo rikosoikeudellisessa vastuussa, on heidän kehitystasonsa vielä kovin vaihteleva.

4.2 Ohjelmatoiminnan säännöstö

Yleisradiolla on käytössä oma ohjelmatoiminnan säännöstö. Ohjelmatoiminnan säännöstö on Yleisradiossa määritelty ensisijaiseksi suhteessa journalistin ohjeisiin. Valtion lait ovat tienkin ohjelmatoiminnan säännöstön yläpuolella.

Ohjelmatoiminnan säännöstö liittyy läheisesti yleisradiolakiin, joka velvoittaa Yleisradion toimimaan eri lailla kuin muut tiedotusvälineet. Erot eivät ole suuria, mutta antavat kuitenkin tavoitteita, jotka vaikuttavat suuresti yleisradion tarjoamiin sisältöihin.

Ohjelmatoiminnan säännöstön keskeiset periaatteen koskevat tietojen oikeellisuutta, tasapuolisuutta, tietojen hankkimisen avoimuutta, yksilön oikeuksia, riippumattomuutta kaupallisista intresseistä ja piilomainonnan ja tuotesijoittelun kieltämistä.

Kuvaamisessa eniten huomiota vaativat kohdat ovat piilomainonnan ja tuotesijoittelun kieltäminen, tasapuolisuus ja kieltäminen toimituksellisen materiaalin luovuttamisesta Yleisradion ulkopuolelle. Piilomainonta ja tuotesijoittelu tulevat usein kysymykseen jutuissa jotka käsittelevät tiettyä yritystä tai tuotetta. Tuotteen mainosmaista kuvaamista tai ylenpalttista sijoittelua kuviin on vältettävä. Useimmissa tapauksissa tämä on helppo välttää, kunhan pitää säädökset mielessään juttua suunniteltaessa jo valittu näkökulma antaa usein kuvaajalle vinkkejä, kuinka välttää tuotteen korostettu esiintuonti.

Toimituksellisen materiaalin luovuttaminen ulkopuolisille nousee myös usein esiin kuvauskeikoilla. Varsin usein etenkin yrityksen, tapahtumat, tai yhdistykset pyytävät

kuvaajan kuvaamaa materiaalia omaan käyttöönsä. Kuvamateriaali lasketaan kuitenkin toimitukselliseksi materiaaliksi, joten sen luovuttaminen ulkopuolisille on kielletty.

Tasapuolisuuteen törmää jutuissa, joissa on asetettu eri mielipiteet vastakkain. Kuvaajan tehtävä näyttää eri mielipiteitä esittävät henkilöt mahdollisimman tasa-arvoisessa valossa. Itse pyrin silloin välttämään erikoisien kuvakulmien käyttämistä ja kiinnitän erityistä huomiota haastattelukuvan taustoihin. Jutun koostamisvaiheessa leikkauspöydällä pyrin myös antamaan jutun henkilöille tasa-arvoisen kohtelun niin haastattelujen pituuden kuin kuvituksessa esiintymisen suhteen.

5 OMIA KOKEMUKSIA

5.1 Esimerkkinä poliisitoiminnan seuraaminen

Työskentelen toimituksessa, joka tuottaa materiaalia televisioon, radioon ja Internetiin. Toimituksen pieni koko ja monet julkaisukanavat vaativat jokaiselta tekijältä toimitustyön jokaisen osa-alueen ja journalismia koskevan lainsäädännön tuntemusta. Rajatapauksiin ei työssä törmää päivittäin, mutta viikoittain eteen tulee tapauksia joissa pysähdytään pohtimaan miten tilanteessa tulisi toimia.

Kuvaamista ja kuvien julkaisua koskevana esimerkkinä kerron erääseen nuorisonujakointia koskevan jutun kuvitusmateriaalin keräämisestä. Vinkin juttuun saimme Internetin keskustelupalstoilta, joissa lähialueen nuoret olivat jo viikkojen ajan herjanneet toisiaan ja suunnitelleet joukkotappeluita. Aikaisempina viikonloppuiltoina lähialueella oli esiintynyt levottomuutta muutamien nuorisojoukkojen välillä. Kuvat aiheeseen päätimme hankkia seuraamalla poliisipartion toimintaa lauantaiyönä.

Poliisipartion toiminnan kuvaamista rajoitetaan sekä laein, että sisäasiainministeriön poliisitoiminnan kuvaamista koskevan ohjeistuksen perusteella (Sisäasiainministeriö poliisiosasto 2009). Poliisitoiminnan seuraamista koskeva ohjeistus on vanhentunut vuoden 2011 lopussa ja uutta ohjeistusta ei ole julkaistu ainakaan kirjoituspäivään mennessä.

Luvan hankkiminen partion kyytiin pääsemiseksi ei ollut pienen selvittelyn jälkeen mikään ongelma. Poliisitoiminnan seuraamista käsittelevä ohjeistus sanoo: Poliisin maine syntyy toiminnan seurauksena: tehdään oikeita asioita ja viestitään niistä muille (Sisäasiainministeriö poliisiosasto 2009), tämän mukaan poliisien näkyvyyttä medioissa ei tahdota tarpeettomasti rajoittaa. Ennen liikkeellelähtöä sovimme miten toimisimme, mikäli vaaratilanteita syntyisi. Toinen poliiseista oli esiintynyt jo aikaisemmin kaupallisten kanavien Poliisit -televisio sarjassa ja hänellä on kokemusta kuinka eri tilanteissa kannattaa toimia. Emme tehneet kirjallista sopimusta kuten sisäasiainministeriön ohjeet kehottavat, sillä koimme että suullinen sopimus sääntöjen noudattamisesta riittää.

Poliisitoiminnan seuraamisessa on otettava huomioon poliisien työssä esiin tulevien luottamuksellisten tietojen leviämisen estäminen. Poliisin radioliikenteessä kuuluu yksityisyydensuojan ja henkilötietolain suojaamaa tietoa yksittäisistä kansalaisista ja poliisipartioiden liikkeistä. Viranomaisliikenteessä liikkuu paljon henkilötunnuksia, yleisiä tunnusmerkkejä, osoitteita, todistajain lausuntoja ja muuta tietoa minkä leviäminen voisi vahingoittaa yksittäistä ihmistä. Myös partioautoissa käytössä oleva viranomaispääte näyttää tietoa, jota ei ole tarkoitettu leviäväksi partioiden ulkopuolisille. Radioliikenteen leviäminen on usein esitetty siten, että kuvaamisen kohteena oleva partio käyttää radioliikenteen seuraamiseen korvakuulokkeita, jolloin vain he kuulevat poliisiradion. Viranomaispäätteellä (VIRVE) näkyvän tiedon kuvaamista on vaikea välttää, mikäli näyttöä ei ole suojattu kalvolla joka estää sen kuvaamisen. Tietojen näkymisen estäminen päätteeltä jää suurelta osin leikkausvaiheessa tarkistettavaksi asiaksi.

Poliisipartiolle voi vuoronsa aikana tulla hälytys julkis- ja kotirauhan suojaamille alueille. Tällöin kuvaajan on tiedettävä miten toimia. Julkisella paikalla tapahtuvassa hälytyksessä sovimme, että paikkani olisi poliisiauton välittömässä läheisyydessä, oman turvallisuuteni ja sen valvomisen vuoksi. Kotirauhan suojaamille alueille minulla ei olisi mitään asiaa. Hälytyksen ollessa esimerkiksi kerrostalossa minun paikkani olisi pihalla poliisiauton vieressä, sillä jo kerrostalojen rappukäytävät ovat kotirauhan suojaamaa aluetta.

Salakuunteluun tai salakatseluun poliisipartion kyydissä voisi syyllistyä, mikäli kuvaisi tilanteita poliisiauton sisältä ilman ilmoitusta kuvaamisen kohteelle. Tämän torjuimme siten, että mikäli partio päätti mennä jututtamaan jotain ryhmää, nousin autosta hieman kauempana ja partion saapuessa kuvattavan ryhmän luo, he ilmoittivat kuvaajan olevan mukana. Usein kyseessä olevat ryhmät olivat alaikäisten nuorten ryhmiä, joita kuvatessa oli syytä olla varovainen tunnistettavuuden suhteen. Pimeässä syysyössä ei ole vaikeaa kuvata ihmisiä anonyymisti, sillä jo valaistuksen puute tekee ihmisistä vaikeasti tunnistettavia, mutta kasvokuvat, tunnistettavat vaatteet ja tatuoinnit on syytä huomioida anonyymiteetin turvaamiseksi.

Kunnianloukkauksen ja yksityisyyden suojan ymmärtäminen ovat poliisitoimintaa kuvattaessa keskeisessä asemassa. Tuskin kukaan tahtoo tulla esitetyksi viikonloppuiltana poliisin kanssa kahakoidessaan tai edes viattomampien asioiden

yhteydessä. Tällaisten tilanteiden varalle sovimme että poliisi kysyy tarvittavan luvan asiakkaaltaan. Kyseenalaista kuvausluvan pyytäminen tuntui olevan, mikäli henkilö oli selvästi humaltuneena jolloin hänen arviointikykynsä kyseistä tilanteesta, tai sen mahdollisista seurauksista oli selvästi hämärtynyt. Mahdollisten kiinniottotilanteiden varalle sovimme, että pysyisin aluksi kamerani kanssa taka-alalla, sillä kiinniotettavat saattavat suhtautua yllättävään kuvatuksi joutumiseen aggressiivisesti.

5.2 Esimerkkinä kokousten kuvaaminen

Mielenkiintoinen kuvaamiseen ja kuvien julkaisuun liittyvä riitatilanne Hyvinkäältä. (Jokinen, Riikka 2012. Videon kuvaamisesta syntyi kummallinen kiista, Aamuposti Hyvinkää 5.10.2012). Itse en ollut paikalla, mutta päätin analysoida tapausta, koska siinä yhdistyy monia opinnäytetyössäni käsittelemiä asioita.

Kyse oli kunnallisvaalitulaisuudesta jossa yksi ehdokas tahtoi videoida vaalitulaisuuden ja julkaista sen kokonaisuudessaan internetissä heitä varten jotka eivät päässeet paikalle. Kuvauksesta ilmoitettiin etukäteen puolueiden yhteyshenkilöille ja perussuomalaiset, kokoomus, vihreät ja SDP ilmoittivat, etteivät salli videon julkaisua. Sitä ei uutisjutussa kerrota miten puolueet suhtautuivat itse kuvaamiseen.

Tapauksesta kertovaan uutiseen haastatellut ehdokkaat ilmoittivat kokeneensa yksityisyyden suojansa tulleen loukatuksi ja osa koki epäselväksi sen kuka kuvaa, mihin kuvaa ja miksi kuvaa. Tapauksessa on varmasti myös puolueiden välistä nokittelua, mutta kiinnostukseni tapauksessa herätti pari seikkaa. Ensinnäkin se kuinka kuvien julkaiseminen tilaisuudesta kiellettiin väärin perustein ja toiseksi se kuinka kunnallisvaaliehdokkailla ei ollut käsitystä siirtymisestään yksityisyyden suojassa eri tasolle, eli heikommalle, kuin tavallinen kansalainen.

Ensin käsittelen tapausta kuvaamisen oikeudellisuuden näkökulmasta. Kyseessä oli siis vaalitulaisuus jonne kaikilla oli vapaa pääsy, eli tilaisuus oli julkinen. Lain mukaan julkisien tilaisuuksien kuvaamista ei voi kieltää, mikäli kuvaamisen kohdetta ei esitetä valossa missä hän kokee kunniansa tulevan loukatuksi. Yksityisyyden suojan kannalta poliitikko, joka puhuu julkisella paikalla, on luvallinen kuvaamisen kohde. Aamupostin uutisjuttuun on hankittu kommentti myös viestintälainsäädäntöön erikoistuneelta

juristilta. Hän määrittää myös kokouksen täysin julkiseksi ja nostaa esiin ihmisten oikeuden saada tietoa poliittisten ehdokkaiden mielipiteistä.

Kuten olen maininnut kuvaaminen ja kuvan julkaiseminen ovat eri asioita. Kuvan julkaisemiseen täytyisi aina olla kuvan kohteen lupa, riippuen siitä kuinka tunnistettavissa kuvan kohde on. Yksityisyyden suojan kannalta tilaisuudessa esiintyneet poliitikot kuuluvat eri luokkaan kuin tilaisuutta seuraava yleisö. Poliitikot ovat merkittäviä vallankäyttäjiä ja ihmisillä on lain perusteella oikeus saada tietoa heidän toimistaan ja mielipiteistään äänestyspäätöksen tueksi. Yksityisyyden suojan kannalta poliitikko ei voi kieltää vaalitilaisuudessa kuvattua puheen julkaisua, mikäli materiaalia ei ole käsitelty asiattomasti. Asia muuttuu mikäli puheenaiheet tilaisuudessa kääntyisivät yksittäiseen henkilöön, josta tulisi puheissa ilmi yksilönsuojan tai henkilötietolain piiriin kuuluvaa tietoa. Kunnianloukkaukseen vastaavassa tapauksessa voisi syyllistyä käsittelemällä kuvattua materiaalia sillä tavoin että se halventaa puhujaa. Tilaisuuden taltioinut ehdokas suostui poistamaan videolta julkaisusta kieltäytyneet ehdokkaat, joka on hyvän tavan mukaista, muttei olisi ollut pakollista. Kun kyse on poliittisesta tilaisuudesta, jossa puhuu poliitikkoja ja paikka on vielä julkinen, tulkitaan tilannetta myös sananvapauslain kannalta laveasti.

6 POHDINTAA

Johdannossa kerroin yhden uutis- ja ajankohtaiskuvaamisen haasteista olevan journalismin viihteellistymisen ja juttujen tiukemman henkilöimisen. Väitettä perustelen sillä, että uutisten pukeminen ”tarina muotoon” on kokemukseni mukaan yleistynyt, varsinkin paikallisuutisissa. Toki myös yhä useammalla medially on oma viihdetoimituksensa. Tämä vie kuvien käyttöä suuntaan, jossa henkilöt korostuvat aikaisempaa enemmän. Väittäisin myös ”tiukkojen haastattelujen” yleistyneen. Tiukoilla tarkoitetaan haastatteluja joissa haastateltava on selkeästi tehnyt jotain väärin ja toimittaja puristaa tästä ihmispoloisesta viimeisenkin hikikarpalon esiin kameran edessä. Nämä haastattelut ovat usein tehty kiireessä ilman sovittua aikaa ja tulevat usein haastateltavalle yllätyksenä. Tällöin myös kuvaajan on tärkeä tietää ketä saa kuvata ja missä.

Kuvaaminen uutistyyössä on usein varsin hektistä ja vaatii melko ripeää toimintaa. Tämän vuoksi varsinkin kuvien julkaisemista koskevat lait ja eettiset ohjeet ovat hyödyllisiä tuntea hyvin. Kuvaaminen Suomessa on kuitenkin käytännössä sallittua lähes missä vain. Kuvaustilanteessa huomaamatta jääneet asiat saattavat kuitenkin estää kuvan käytön, varsinkin arempia aiheita käsitellessä. Siksi onkin syytä pitää huoli siitä, että materiaalia on tarpeeksi ja että on varasuunnitelma. Usein varsinkin lasten tai kuvien julkaisun kieltäneiden ihmisten näkyminen kuvissa on vahinko. Mikäli materiaalia on tarpeeksi, ei luvattomia kuvia tarvitse käyttää.

Olen myös huomannut, ettei kovinkaan monella ihmisellä ei ole mitään käsitystä kuvaamisesta ja kuvien julkaisusta koskevasta lainsäädännöstä. Tämä toisaalta helpottaa, mutta myös vaikeuttaa kuvaajan työtä. Varsinkin julkisilla paikoilla kuvattaessa jokaisen ihmisen luvan kysyminen veisi äärettömän paljon aikaa ja hankaloittaisi työtä. Näillä paikoilla kuvaan usein yleiskuvaa ja valitsen muutaman ihmisen lähikuviin, joilta pyydän luvan kuvien käyttöön. On käytettävä myös harkintaa siinä mitä tilanteita kuvaa. Ikäviä tilanteita voisi syntyä jos kuvan kohde alkaa kuvan julkaisun jälkeen riitauttaa asiaa. Tällöin riita ei ole kovinkaan vakaalla pohjalla, mutta lain monien kiemuroiden kautta asia saattaa kääntyä miten päin hyvänsä.

Myös hyvän tavan noudattaminen on hyödyllistä, vaikkakaan kuvaaminen esimerkiksi kaupoissa, asemilla, virastoissa ja sairaaloissa ei suoraan vaadi kuvauslupaa, helpottaa työtä sen pyytäminen tai ainakin ilmoittaminen kuvauksista. Varsinkin paikoissa, missä yksityiset järjestyksenvalvojat työskentelevät on usein helpompaa ilmoittaa tulostaan etukäteen kuin kuvaustilanteessa käyttää aikaa turhanpäiväiseen väittelyyn, usein lakia huonosti tuntevien järjestyksenvalvojien kanssa. Journalistinen työ on osaltaan suhdetoimintaa, joten suhteiden vaaliminen ja kunnioittaminen on mielestäni osa työtä. Mikäli jutun voi kuvittaa muulla tavalla tai toisesta paikasta otetuin kuvin, valitsen mieluummin sen tien kuin lähden taistelemaan oikeuksistani. Tappeluun kuvaamisen laillisuudesta saa kulutettua niin paljon aikaa, että muulla tavalla toimien olisi jo hoitanut homman.

Kuten sikatilojen kuvaamista koskevassa tapauksessa huomattiin, on toimituksilla suuri etu verrattuna yksittäiseen kuvaajaan. Sikatilalliset eivät uskaltaneet haastaa yhtäkään kuvaa julkaissutta toimitusta oikeuteen, mutta molemmat kuvaamassa olleet henkilöt saivat haasteen. Oikeus kumosi suuret korvausvaatimukset ja tuomitsi vain toisen aktivistin. Olisikohan tässä yksi signaali siitä kuinka varovaisesti suomalainen kuvajournalismi toimii? Olisikohan mahdollista saada suurempia epäoikeudenmukaisuuksia esiin mikäli toimittaisiin useammin lakien harmaalla alueella? Mieleen tulee heti Kainuussa toimivan Talvivaaran kaivoksen tutkiminen. Voisiko lakia harkiten rikkoen saada todisteita kaivoksen puutteellisesta toiminnasta?

LÄHTEET

- Apulaisoikeusasiamiehen päätös 405/4/03
Hallituksen esitys 309/1993 s. 52–53 Hakupäivä 14.8.2011
<<http://www.finlex.fi/fi/esitykset/he/1.993/19930309>>
- Heinonen, Ari 1995. Vahtikoiran omatunto. Journalismin itsesääntely ja toimittajat. Tampereen yliopiston tiedotusopin laitoksen julkaisuja sarja A84/1995.
Henkilötietolaki 22.4.1999/523.
- (Julkisen sanan neuvosto, 1980. Periaatelausuma yksityiselämästä. Hakupäivä 11.9.2012. <<http://www.jsn.fi/periaatelausumat/yksityiselama/>>)
- Julkisen sanan neuvosto, 2011 a. 4602/YLE/11. Hakupäivä 5.1.2012.
<<http://www.jsn.fi/paatokset/4602-yle-11/?year=2011>>
- Julkisen sanan neuvosto, 2011 b. journalistin ohjeet 5.9.2011.
<http://www.jsn.fi/journalistin_ohjeet/>
- Järjestyslaki 27.6.2003/612.
kansanvalta.fi, Perusoikeudet. Hakupäivä 9.11.2012.
<<http://www.kansanvalta.fi/Etusivu/Oikeudet/PerusoikeudetSuomessa>>
- Korkein oikeus 2012. Tiedote 16.6.2010. Pääministerin morsian –kirjan tekijöille tuomio yksityiselämää loukkaavasta tiedon levittämisestä. Hakupäivä 8.8.2012.
<<http://www.kko.fi/51112.htm>>
- Lakivaliokunnan mietintö 6/2000. Hallituksen esitys yksityisyyden, rauhan ja kunnian loukkaamista koskevien rangaistussäännösten uudistamiseksi.
<http://www.eduskunta.fi/faktatmp/utatmp/akxtmp/lavm_6_2000_p.shtml>
- Lakiyksityisistä turvapalveluista 2002/282.
- Mäkelä, Sakari & Suvanto, Timo. Fotopykälät. Hakupäivä 10.9.2011.
<http://www.nikkemedia.fi/ivailu/sivut_ex/fotopykalat.pdf>
- Nikkanen, Hanna 2012. Sikatehtaat: ulkoistettua tutkivaa journalismia, Journalismikritiikin vuosikirja 2012. Tampereen yliopisto.
- Ojala, Ulla, Lastensuojelun keskusliitto 2011. Opas lasten haastattelijoille ja kuvaajille.
- Okkonen, Kirsi-Marja & Palmolahti Harri 2012. Toimittajan rikoslakipaketti.
<<http://toimittajanrikoslaki.fi/kuvaaminen-ja-salakatselu/>>
- Rikoslaki 9.6.2000/531.
Rikoslaki 16.8.1996/626.
Rikoslaki 30.4.1999/575.
Rikoslaki 9.6.2000/531.
Rikoslaki 21.4.1995/578.
Suomen perustuslaki 11.6.1999/731.
- Sisäasiainministeriö poliisiosasto 2009. Poliisitoiminnan seuraaminen, dokumentointi ja esittäminen erikseen sovittavissa tapauksissa. SISÄASIAINMINISTERIÖ SMDno/2009/3928) (Sisäasiainministeriö 2009/3928).
Suomen perustuslaki 11.6.1999/731
- Tiilikka, Päivi 2007. Sananvapaus ja yksilönsuoja, Sanoma Pro
- Tiilikka, Päivi 2008. Journalistin sananvapaus, WSOY
- Valtioneuvoston oikeuskansleri 30.7.2010. Koulun järjestyssääntöjen määräyksen lainmukaisuus. OOKV/166/1/2008
- Videon kuvaamisesta syntyi kummallinen kiista, Aamuposti Hyvinkää
5.10.2012. Toim. Riikka Jokinen.

Ylen video: Pekkarinen puhui ryntäistä, Yle uutiset 26.10.2011. Toim. Seppälä, Antti & Matintupa, Minna. Hakupäivä 9.11.2012.

<http://yle.fi/uutiset/ylen_video_pekkarinen_puhui_ryntaista/5444324>